

1810

CONGRES

VOOR JAVAANSCH
CULTUURONTWIKKE
LING.

5-6 JULI 1918 TE

SOERAKARTA

C 36

1749

BAT. 1918

1810

C36

Universiteit Leiden

2 145 373 8

Schrieke

9029/63

III

CONGRES

VOOR

JAVAANSCHECULTUUR-ONTWIKKELING

Beschermheer:

Z. H. PAKOE BOEWONO X, SOESOEHOENAN VAN SOERAKARTA.

PROGRAMMA

EN

TEKSTBOEKJE

INHOUD :

- No. 1. Programma.
- „ 2. Bestuur en Eereleden.
- „ 3. Het Wajangspel door Wediodipoero (Dr. Radjiman).
- „ 4. Korte inhoud van de lakon „Pregiwo-Pregiwati“.
- „ 5. Hollandsche tekst van het Javaansche tooneelspel „Pregiwo-Pregiwati“.
- „ 6. Alphabetisch register van eigennamen en technische termen.
- „ 7. Javaansche tekst van het tooneelspel „Pregiwo-Pregiwati“.
- „ 8. De Hindubouwvallen te Prambanan door v. S. C.
-

C O N G R E S

VOOR JAVAANSCH CULTUURONTWIKKELING

Beschermheer:

Z. H. Pakoe Boewono X, Soesoehoenan van Soerakarta.

P R O G R A M M A

VRIJDAG 5 JULI

- 's Morgens: 9 uur, verzamelen in de Kapatian Kraton Soerakarta (aloen-aloen) Bezoek aan den Kraton en, voor zoover er tijd is, aan het Museum Sriwadari en de verzameling van Inlandsche Kunst van Regent R. T. Wreksodiningrat.
- 's Avonds: 6½-7½ uur, reünie der congressisten in de Societeit „Harmonie”, opgeluisterd door Muziek en Wirengdansen.
- 's Avonds: 9 uur, in de Kapatian Mangkoenegaran: Opening van het Congres door den Voorzitter R. Sastrowidjono, toelichting der prae-adviezen door de samenstellers.

ZATERDAG 6 JULI

- 's Morgens: 8 uur, in de Kapatian Mangkoenegaran: Bespreking der prae-adviezen en debat.
- 's Avonds: 6 — 8 uur: Voortzetting der debatten.
- 's Avonds: 9 uur, Wajang-Wong in de Poera Mangkoenegaran.

ZONDAG 7 JULI

- 's Morgens: 7 uur, Tocht naar de Prambanan onder bevoegde leiding. Verzamelplaats station Balapan.

Bij het bezoek aan den Kraton is verplicht: Europeesche kleeding (wit) of nationale kleederdracht (witte atillah met kris, geen schoeisel). Bij het avondfeest in de Mangkoenegaran worden de congressisten, met uitzondering van de leerlingen der scholen, welke uiteraard geen kris behoeven te dragen, verzocht zich eveneens aan dezen regel te houden.

Voor belangstellenden wordt medegedeeld, dat de Vergadering van BOEDI OETOMO op 3 en 4 Juli 's avonds zal plaats vinden, die van de P. G. H. B. op 3 en 4 Juli 's morgens, en die van den Bond van OUD-OSVIANEN den 4 Juli e. v. d.

B E S T U U R

Eere-voorzitter: P. A. A. P. PRANG WADONO.
Voorzitter: R. SASTROWIDJONO.
Secretaris: S. KOPERBERG.
Leden: P. A. HADIWIDJOJO.
R. M. A. WOERJANINGRAT.
Dr. WEDIODIPOERO (RADJIMAN).

Eereleden:

Dr. G. A. J. HAZEU, Regeeringscommissaris voor Inlandsche en Arabische zaken.
Mr. K. F. CREUTZBERG, Directeur van het Departement van Onderwijs en Eeredient.
A. J. W. HARLOFF, Resident van Solo.
P. A. ANOM HAMANGKOE NAGORO SOEDIBIO RE-DJOPOETRO NARENDRO MATARAM, Kroonprins van Djöcja.
P. A. A. P. SOERIODILOGO, Hoofd van het Pakoe Alamsche Huis.
R. A. DJOJONAGORO, Rijksbestuurder van Solo.
Dr. D. A. RINKES, Voorzitter Commissie voor de Volkslectuur.
R. M. T. A. KOESOEMO OETOYO, Regent van Japara.
R. A. A. ACHMAD DJAJADININGRAT, Regent van Serang.
Th. W. L. STEINMETZ, Oud-Resident.
Dr. F. D. K. BOSCH, Chef van den Oudheidkundigen dienst.

V E R B E T E R B L A D

B E S T U U R

Eere-voorzitter: P. A. A. P. PRANG WADONO.

Voorzitter: R. SASTROWIDJONO.

Secretaris: S. KOPERBERG.

Leden: P. A. HADIWIDJOJO.

R. M. A. WOERJANINGRAT.

Dr. WEDIODIPOERO (RADJIMAN).

Eereleden:

Dr. G. A. J. HAZEU, Regeeringscommissaris voor Inlandsche en Arabische zaken.

Mr. K. F. CREUTZBERG, Directeur van het Departement van Onderwijs en Eeredient.

A. J. W. HARLOFF, Resident van Solo.

P. A. ANOM HAMANGKOE NAGORO SOEDIBIO RE-DJOPOETRO NARENDRO MATARAM, Kroonprins van Djocja.

P. A. A. P. SOERIODILOGO, Hoofd van het Pakoe Alamsche Huis.

R. M. A. SOSRODININGRAT, Oud-Rijksbestuurder van Solo.

R. A. DJOJONAGORO, Rijksbestuurder van Solo.

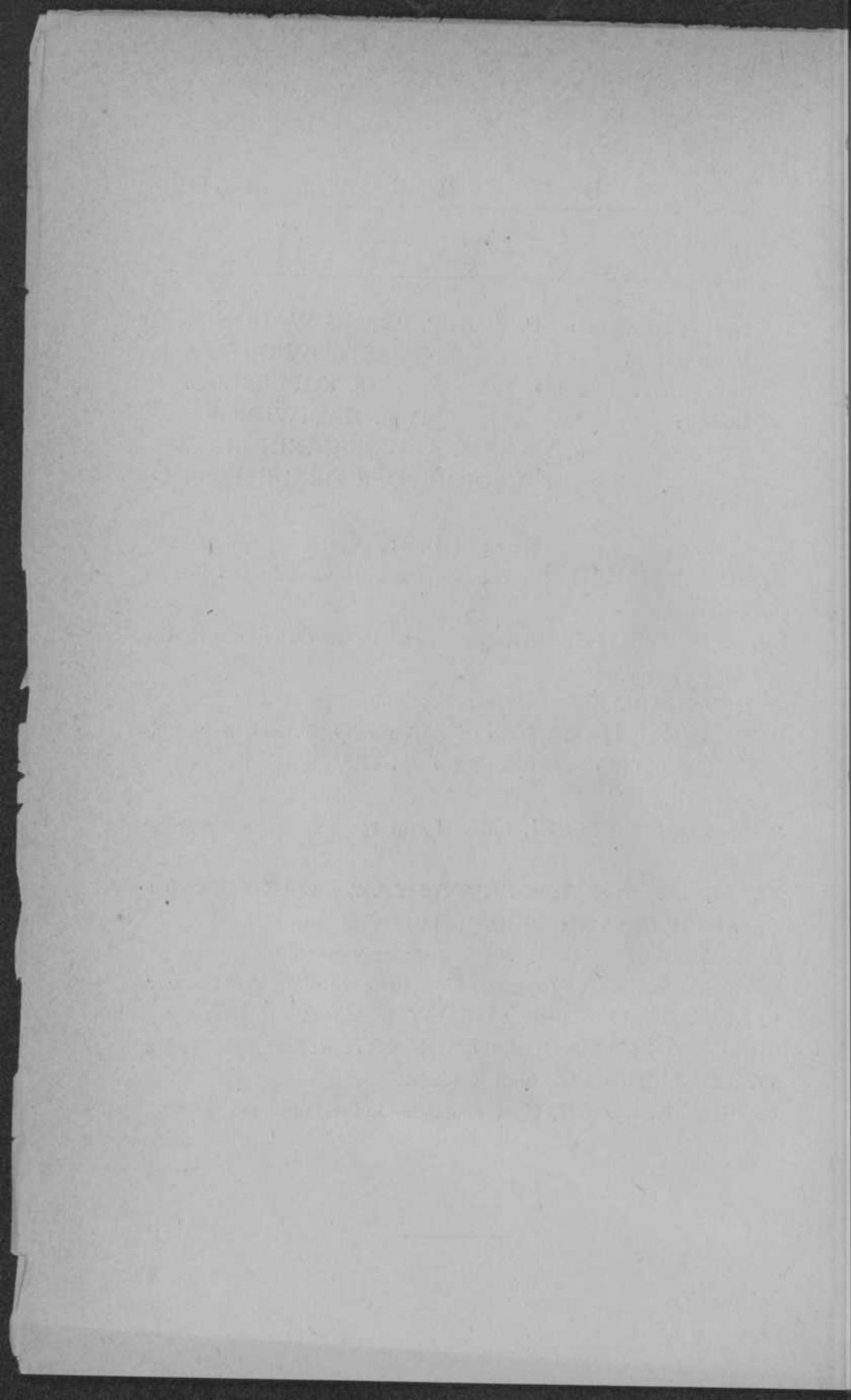
Dr. D. A. RINKES, Voorzitter Commissie voor de Volkslectuur.

R. M. T. A. KOESOEMO OETOYO, Regent van Japara.

R. A. A. ACHMAD DJAJADININGRAT, Regent van Serang.

H. E. STEINMETZ, Oud-Resident.

Dr. F. D. K. BOSCH, Chef van den Oudheidkundigen dienst.

᳚ ᳚᳚ ᳚᳚᳚ SALJA

HET WAJANGSPEL

DOOR

Wediodipoero (Dr. Radjiman).

De oorsprong van het op Java zoo populaire wajangspel klimt terug tot in het ver verleden. Dit blijkt niet alleen uit het feit, dat de technische termen van dit spel moeilijk te verklaren en dus van hoogen ouderdom moeten zijn, maar ook de Javaansche litteratuur geeft talrijke aanwijzingen, dat de wajang eene lange geschiedenis achter zich heeft. Volgens Brandes is het wajangspel reeds omstreeks het Sjaka-jaar 700 bij de Javanen bekend geweest, terwijl Dr. Hazeu meent, dat het in geen geval later dan het Sjaka-jaar 800 kan ontstaan zijn. Reeds toen kwamen, volgens Dr. Hazeu, de vertooningen technisch in hoofdzaak overeen met de tegenwoordige en gebruikte men reeds evenals nu lederen poppen, een scherm, een lamp, enz.. Ook kan op goede gronden worden aangenomen, dat het wajangspel niet aan andere volken ontleend, doch een zuiver Javaansche kunstuiting is. Wij zullen ons hier echter niet verdiepen in de wordingsgeschiedenis van de wajang, doch ons bezighouden met het spel in zijn tegenwoordigen vorm.

Men onderscheidt de volgende soorten van wajangspelen :

1. de wajang poerwa,
2. de wajang gedok,
waarbij lederen poppen vertoond worden ;
3. de wajang kelithik of keroetjil, waarbij men platte houten poppen vertoont ;

4. de wajang golèk, waarbij men gebruik maakt van aangekleede ronde houten poppen;
5. de topèng, door gemaskerde personen, en
6. de wajang wong, door ongemaskerde personen vertoond;
7. de wajang beber, waarbij platen vertoond worden.

Wij zullen ons hier bepalen tot de bespreking der wajang poerwa, het oudste en interessantste van alle wajangspelen.

De wajang poerwa ontleent haar naam aan de parwa's van de Mahabharata, welk gedicht met de Ramajana de stof voor de wajangspelen oplevert. Alvorens hierop nader in te gaan, willen wij een en ander mededeelen over de vertooning zelf.

De dalang, de vertooner van het wajangspel, zit onder een koperen olielamp voor een wit katoenen scherm. Links en rechts van den dalang zijn de wajangpoppen in twee rijen tegen dit scherm geplaatst, waartusschen een vak openblijft voor de eigenlijke vertooning. Deze ruimte heet de paséban. Verder staat op den grond links van den dalang een langwerpige houten kist, waarin andere wajangpoppen liggen. Achter den dalang zitten de muzikanten, aan wie hij aanwijzingen geeft door middel van een houten instrument, dat hij in de linkerhand vasthoudt. De mannelijke toeschouwers zitten aan den kant van den dalang en de vrouwelijke achter het scherm. Deze laatsten zien dus alleen de schaduwen der poppen, welke door de stralen der lamp op het scherm geworpen worden.

Een onmisbaar onderdeel bij de vertooning vormen nog de vlak voor den dalang geplaatste offerspijzen, zonder welke het spel niet als volmaakt wordt beschouwd. Evenzoo is de geheele gang der voorstelling aan een bepaalde volgorde en aan verschillende regels onderworpen, waarvan de dalang niet mag afwijken.

Voordat het spel begint, wordt de goenoenganfiguur, de zgn. kekajon, in de paséban geplaatst, en blijft daar, totdat het gamelanvoorspel is afgelopen. Deze kekajon wordt gedurende de vertooning na afloop van ieder fragment in de paséban geplaatst en bij den aanvang van een volgend fragment weer weggenomen.

De eerste wajangfiguren, die in de paséban verschijnen, stellen gewoonlijk den een of anderen koning voor met diens rijksgrooten en bloedverwanten. De dalang geeft een sein aan de muzikanten, om

de gamelan te dempen en beschrijft dan het plaatsgrijpend tooneel. Deze beschrijving komt in den regel hierop neer, dat het rijk van den vorst een ideaalstaat vormt, waar rechtvaardigheid en welvaart heerschen, een vruchtbaar en schoongelegen land, waar armoede en wanorde onbekende zaken zijn. Tevens wordt de lof van den vorst verkondigd, die voortdurend het welzijn van zijn onderdanen betracht. Grootmoedig en mild spijzigt hij de hongerigen, laaft de dorstenden, kleedt de naakten, verleent steun aan de vallenden en troost hen, die door smart zijn getroffen. Voorts verhaalt de dalang, dat de vorst zich bevindt in de gehoorzaal, de siti-inggil, omringd door zijn naaste bloedverwanten en de rijksgrootten.

Daarna zwijgt de muziek en krijgt men het recitatief, de zgn. soeloek waarvan de woorden meestal ontleend zijn aan de Bratajoeda of Ramajana. Er ontwikkelt zich dan een gesprek tusschen den vorst en zijn omgeving, dat hiermee eindigt, dat de patih of een der prinsen op de een of andere onderneming wordt uitgezonden. Ten tooneele verschijnt nu de vorstin, die haar gemaal komt afhalen, waarna beiden zich in den kraton terugtrekken. Vervolgens zien we den patih, begeleid door het leger en de verschillende bevelhebbers, allen te paard gezeten, op weg gaan om den opgedragen last uit te voeren. Hiermee is het eerste bedrijf afgelopen; de dalang plaatst de goenoengan weer in het midden van de paséban en deelt aan het publiek mede, dat het volgend gedeelte van het stuk speelt in een ander koninkrijk. In overeenstemming hiermede vangt ook het orkest een nieuwe melodie aan.

De vorst van dit tweede rijk is in den regel degene, die een belangrijke rol zal spelen als tegenstander van den held van het verhaal. Veelal is hij een zgn. ratoe sebrangan, wiens onderdanen reuzen zijn. Dit tweede bedrijf is in hoofdzaak een herhaling van het vorige, doch in een korteren vorm. Ook deze vorst zendt eenige zijner trawanten, gewoonlijk twee of drie, uit met de een of andere opdracht. Daarna volgt een treffen tusschen deze trawanten en het leger van den eersten vorst, welk gevecht eindigt met een uiteengaan van beide partijen, zonder dat er dooden gevallen zijn. Men noemt dezen strijd de perang gagal.

De dalang plaatst de goenoenganfiguur weer in de paséban

en geeft zijn toehoorders een beschrijving van het nu volgend tooneel, dat een donderbui voorstelt. In dit gedeelte, de zgn. gara-gara, wordt de storm nagebootst door middel van de goe-noengan. Na het bedaren van den storm verschijnen de drie bekende narren van den a.s. held van het verhaal. Dit tafereel, dat ernst verbergt onder een grappigen vorm, is eenig door zijn humor. De narren, nl. Semar, Gareng en Petroek, worden beschreven als zich op weg te bevinden naar hun meester, om diens orders te vernemen. Wanneer de satrija, de held, zelf voor het eerst optreedt, bevindt hij zich gewoonlijk in een eenzaam woud of bij een ouderen bloedverwant, die een kluizenaarsleven lijdt. Weldra zien wij den satrija gewikkeld in een strijd met de reuzen, die niet onbeslist blijft, zooals met de gara-gara het geval was, doch waarin de reuzen het onderspit delven. Dit gevecht is bekend als de perang kembang.

In het nu volgend gedeelte, dat duurt tot ongeveer 3 uur in den ochtend, wijken de verschillende wajangverhalen van elkander af. Daarna komen de beslissende gevechten tusschen den held en de hem bestrijdende vorsten, welke tot aan het gloren van den dageraad voortduren. De voorstelling eindigt met een feest, waarop de overwinnaars gezamenlijk den goeden afloop hunner ondernemingen vieren.

Slechte bij uitzondering wijkt de gang der voorstellingen af van dien, welke hier beschreven is.

Wanneer men nagaat, dat zulk een spel van 9 uur 's avonds tot den volgenden ochtend aan één stuk voortduurt, kan men zich voorstellen, dat een dalang een groote dosis uithoudingsvermogen moet bezitten, om de voorstelling tot een goed einde te brengen. Doch ook aan andere eischen moet hij voldoen, om als een goed wajangspeler beschouwd te kunnen worden. Vereischt is nl., dat hij volkomen bekend is met de gamelan en met de Kawipoëzie. Ook moet hij doorkneed zijn in de kennis der taal; hij moet verstand hebben van de hoftaal, de wijze van spreken der déwa's, boeta's, pandita's enz., en hij moet het juiste timbre van de stem der verschillende figuren kunnen weergeven. Bij iedere wajangfiguur nl. behoort een bijzondere stemnuanceering en toonhoogte (antawatjana). Om dit goed te kunnen weergeven, is eene nauwkeurige beschouwing van de wajangfiguren noodzakelijk. Hoofdzakelijk in den vorm van het gelaat ligt de wijze van spreken,

zegt de dalang. De oefening, om zich de stem van een bepaalde figuur eigen te maken, berust dan ook op het nabootsen der ge-laatstrekken van die figuur.

De dalang moet voorts de kunst van vertellen machtig zijn en een groote mate van belezenheid bezitten in de Javaansche literatuur. Hij moet de stof zoodanig beheerschen, dat hij de gesprekken naar willekeur kan bekorten of verlengen, want het spel mag niet te laat, maar ook niet te vroeg eindigen. Ook moet die belezenheid in zich sluiten, dat hij den inhoud en de moraal van het gelezene volkomen begrijpt. De moraal van het stuk moet bij de voorstelling goed tot haar recht komen; deze toch vormt veelal het attractiepunt voor de meer ontwikkelde toehoorders, die dan ook de bekwaamheid van den dalang naar dezen maatstaf bepalen.

De vereischte behendigheid van den dalang in het hanteeren der poppen komt tot haar recht bij het vertoonen van het paardrijden der bevelhebbers. Het gelijktijdig met één hand op verschillende wijzen bewegen van een paardenfiguur en de figuur van den ruiters is op zich zelf reeds een kunststuk. Ook de perang kembang, de strijd tusschen den satrija en de reuzen, vereischt veel behendigheid en is dan ook, indien deze goed vertoond wordt, eenig om te zien.

Uit een en ander blijkt wel, dat het geen gemakkelijke taak is, een goed dalang te zijn. Het was dan ook nog in de vorige eeuw voor de Javaansche aristocratie een eisch van beschaving, om de wajang te kunnen vertoonen. De vorige Soenan, Z. H. Pakoe Boewono IX is dikwijls in den kraton als dalang opgetreden. Nog kan men in den kraton een compleet stel wajangfiguren zien, die alleen door den vorst of den troonopvolger vertoond mogen worden. Deze verzameling, de zgn. Kjahi Djimat, is indertijd vervaardigd voor Z. H. Pakoe Boewono IV.

Na dezen vorst heeft men geen wijzigingen meer aangebracht in de wajangfiguren en den opzet der wajangverhalen. We hebben reeds vermeld, dat deze verhalen (lakons) ontleend zijn aan de parwa's van de Mahabharata en aan de Ramajana. Niettemin moeten sommige onderdeelen dezer verhalen beschouwd worden als uitsluitend Javaansche producten. De gedeelten, die in hoofdtrekken overeenkomen met de traditioneele geschiedenis der wa-

jangpersoonlijkheden en die men dus terug kan vinden in de babads, worden genoemd: de lampahan djedjer, terwijl de fantasie-verhalen den naam dragen van tjarangans. Sommige verhalen van deze laatste soort, de zgn. tjarangan kadapoer, houden nog onmiddellijk verband met de djedjerverhalen, terwijl de overige tjarangans, hoewel op zich zelf een samenhangend geheel vormend, toch vrijwel los staan van de pakem-verhalen (djedjer-verhalen).

Deze laatste vormen den ondergrond van alle wajangvoorstellingen. Voor één voorstelling gereed gemaakt, leveren de brokstukken een aaneengeschalkd verhaal, waarvan het slot ontleend is aan de bekende Bratajoeda. Men moet de pakem-voorstellingen beschouwen als de geschiedenis der voorouders van de in de Bratajoeda vijandig tegenover elkander staande families der Koerawa's en der Pandawa's en de wederwaardigheden der personen uit de Bratajoeda beoordeelen in verband met hunne vroegere daden, wil men de moraal van het stuk begripen.

Eenige voorbeelden kunnen dienen, om dit nader te ontwikkelen.

Zoo treffen wij in de Bratajoeda als aanvoerder van het leger der Koerawa's een zeer bekende wajangfiguur, nl. Resi Bhisma, die blijkens de Hindoe-litteratuur als een personificatie van den plicht moet worden beschouwd. Deze Resi Bhisma, die in zijne jeugd Radèn Dêwabrata heette, was de zoon van Praboe Santanoe. Aangezien de moeder van Dêwabrata kort na diens geboorte overleed, verzocht Santanoe aan zijn vriend Palasara, of deze wilde toestaan, dat zijn vrouw Dêwabrata zou voeden. Palasara, wiens vrouw nl. kort te voren bevallen was van een zoon, Abijasa geheeten, stond dit niet alleen toe, maar antwoordde bovendien, dat zijn vriend Radèn Santanoe zelfs, indien hij dit wenschte, haar mocht trouwen. Het huwelijk had daarop ook werkelijk plaats. Zeer pakkend voor de toeschouwers is het tafereel, waarin de drie bovengenoemde narren op tegelijk ernstige en humoristische wijze de vraag bespreken, hoe het mogelijk is, dat iemand de vrouw kan huwen van zijn vriend, met wien hij samen de leeringen van denzelfden goeroe heeft ontvangen.

Uit het huwelijk van Radèn Santanoe met de vrouw van Radèn Palasara ontsproten twee zonen. Daar hun stiefbroeder, Radèn Dêwabrata, de gelofte van kuisheid had afgelegd (wahdat) en een ongehuwd leven leidde, weigerden zij eveneens in het

huwelijk te treden, zoolang Radèn Déwabrata niet getrouwd was. Deze ontving toen van Radèn Santanoe den last, om voor zich en zijn twee broeders de drie dochters van den koning van Giantipoera te vragen. Zelf moest hij pro forma de oudste huwen, ten-einde haar later aan zijn zoogbroeder Abijasa te geven. Déwabrata deed, zooals zijn vader hem gezegd had; door strijd verkreeg hij de drie dochters van den koning van Giantipoera, waarvan hij Dèwi Ambika, de oudste, trouwde en de twee jongste bestemde voor zijn broeders.

Na zijn huwelijk met Dèwi Ambika begaf Déwabrata, zonder afscheid van zijn vrouw te nemen, zich naar zijn rijk Talkanda, waar hij inmiddels tot troonopvolger was aangewezen. Zijn vader, die afstand had gedaan van de regeering en priester was geworden, deelde aan Dèwi Ambika mede, dat Radèn Déwabrata naar zijn vorstendom was vertrokken en dat hij haar wilde doen trouwen met Abijasa. Dèwi Ambika, die hiervan niet wilde weten, ging toen haar man achterna, om van hem zelf te vernemen, welke plannen hij met haar had, en haalde Déwabrata onderweg in. Op zijn vraag, waarom zij hem gevolgd was, antwoordde Dèwi Ambika, dat zij met hem mee wilde gaan naar Talkanda. Radèn Déwabrata gelastte haar, terug te keeren naar Giantipoera, en beloofde, dat hij haar later zou afhalen. Zij smeekte echter nogmaals, haar mee te nemen. Ziende, dat hij met woorden niets van haar gedaan kreeg, spande hij zijn boog, met de bedoeling haar vrees aan te jagen. Door een ongelukkig toeval schoot de pijl van den boog af en trof Dèwi Ambika midden in de borst, waarna zij stervend neerzank.

Dit aangrijpend gedeelte van het verhaal wordt bij een wajang-vertooning nog aandoenlijker gemaakt door den tloetoerzang van den dalang.

Déwabrata was zeer geschokt door den dood zijner vrouw. Plotseling hoorde hij een onzichtbare stem, gelijkende op die van Dèwi Ambika, die de volgende woorden tot hem sprak: „Radèn Déwabrata, wanneer de groote strijd Bratajoeda zal plaats grijpen, weet dan, dat mijn dood vergolden zal worden. In dien strijd zal eenmaal een vrouw als aanvoerster optreden en door haar zal ik mij wreken”.

Deze stem werd door de natuur beantwoord door een stormwind, als om de voorspelling te bevestigen.

Beschouwen wij thans dat tijdperk van de Bratajoeda, waarin Resi Bhisma, de vroegere Déwabrata, als aanvoerder der Koerawa's optreedt. Verwoed vocht hij in den grooten strijd, waarin geen der Pandawa-bevelhebbers hem kon weerstaan. Kresna, de geestelijke leider der Pandawa's, zeide hun, dat thans als aanvoerder van het leger een vrouw moest optreden en wel Srikandi, de echtgenoot van Ardjoena. Ardjoena maakte hiertegen aanvankelijk bezwaren, doch nadat Kresna hem de geschiedenis van Ambika en Déwabrata had medegedeeld, gaf hij toe, zoodat Srikandi in het strijdperk trad. Ardjoena volgde haar op aanraden van Kresna. Toen Srikandi haar pijl op Déwabrata afschoot, zag Ardjoena dat de pijl niet voldoende kracht had om het doel te bereiken. Hij schoot daarom zijn pijl Pasopati af op die van Srikandi, waardoor deze meerdere kracht ontving en Resi Bhisma doodelijk getroffen neerviel. Vóór hij stierf, verzamelden de Koerawa's en de Pandawa's zich om hem heen, om zijn zegen af te smeeken.

Een ander voorbeeld van vergelding toont ons de geschiedenis van Praboe Salija, koning van Mandraka, een vazalstaat van Astina, het rijk der Koerawa's. De geschiedenis van dezen Praboe Salija, die in zijn jeugd den naam droeg van Radèn Narasama, was als volgt:

Een asceet, Bagawan Bagaspati genaamd, die de gedaante had van een reus (boeta) en in het gebergte woonde, had een dochter, welke hij door de kracht van zijn denkvermogen had gevormd. Deze dochter, Poedjawati, ontmoette in den droom een schoonen satrija. Bij haar ontwaken deelde zij dezen droom mede aan haar vader, waarop deze haar vroeg, met welke bedoeling zij hem dat vertelde. Poedjawati antwoordde, dat zij verliefd was op den Satrija, dien zij gezien had, en dat zij, als zij dezen niet tot man kon krijgen, liever wilde sterven. De Bagawan gaf als zijn meening te kennen, dat het moeilijk zou zijn den persoon van een anders droom op te sporen, doch beloofde te zullen trachten hem te vinden. Hij ging daartoe op weg en ontmoette in een bosch een schoonen satrija. Nadat deze in een tweegevecht met den Bagawan overwonnen was, verklaarde de satrija zich bereid met hem mede te gaan naar Bagawan's woning. Toen Poedjawati den satrija, Radèn Narasama, zag, was zij uitermate verheugd, in hem den satrija van haar droom te herkennen, die haar dan ook weldra tot vrouw nam.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 BISMA

Op zekeren dag bemerkte Poedjawati dat haar man erg stil was, in plaats van zooals anders met haar te praten. Schuchter vroeg zij hem, wat hem scheelde. Radèn Narasama antwoordde, dat hij in zijn binnenste een raadsel droeg, dat hij niet kon oplossen, „Geef mij dat raadsel op”, zeide zijn vrouw, „misschien kan ik het oplossen, en anders zal ik het aan mijn vader vragen”.

„Goed”, antwoordde Narasama, „als je mij daarin kunt helpen, beloof ik, dat je tot aan mijn dood steeds mijn eenigste vrouw zult zijn. Het raadsel is zóó: wanneer ik mijn gelaat naar het Oosten wend, zie ik de wereld in vreugde baden, maar wend ik het naar het Westen, dan zie ik de wereld in duisternis gehuld”.

Bedroefd, dat zij het raadsel niet kon oplossen, begaf Poedjawati zich naar haar vader, om het hem te vragen. „U moet de oplossing vinden, vader, want daarvan hangt mijn geluk af. Als het raadsel wordt opgelost, dan zal ik voor altijd de eenige vrouw zijn van Radèn Narasama. Dat heeft hij mij beloofd”.

„Wanneer dat het geval is”, sprak de Bagawan glimlachend, „laat hem dan morgen bij mij komen; dan zal ik hem de oplossing van het raadsel geven”. Daarop trok de asceet zich terug, reinigde zich door een bad en wachtte den volgenden morgen Radèn Narasama op, die ook niet lang op zich liet wachten.

„Wat is er van Uw verlangen, Radèn?”, vroeg Bagaspati.

„Ik dacht, dat U mij gevraagd hadt, hier te komen,” antwoordde Radèn Narasama.

„Zeker, doch in gewichtige zaken moet het eerste woord uitgaan van den ontwerper; men doet pas de deur open, indien er van buiten geklopt wordt, nietwaar Radèn?”

Daarop vertelde Radèn Narasama zijn raadsel en bevestigde op een vraag van Bagaspati, dat hij inderdaad beloofd had, dat Poedjawati voor altijd zijn eenige vrouw zou zijn, indien het raadsel werd opgelost.

„Welnu”, sprak de Bagawan, „ik zal U de oplossing meedeelen. Wanneer gij Uw gelaat naar het Oosten keert, dan denkt gij aan Uw jonge, schoone vrouw, en schijnt de wereld U toe te baden in vreugde. Wendt gij het gelaat naar het Westen, dan denkt gij aan Uw schoonvader, die, hoewel een Bagawan zijnde, het uiterlijk heeft van een reus. Dan lijkt de wereld U in duis-

ternis gehuld, want een satrija kan geen boeta tot schoonvader hebben. De eenige oplossing is mijn dood, Radèn. Welnu, ik ben bereid te sterven, indien gij nogmaals Uw belofte wilt afleggen".

Nadat Radèn Narasama zijn belofte herhaald had, stak hij op aanwijzing van zijn schoonvader zijn kris in diens borst. Bagaspati stierf niet terstond; hij had niet aan zijn sjakti (occulte kracht) gedacht. Nadat hij zijn sjakti, in het wajangspel voorgesteld door een kleine boeta-figuur, aan Narasama had overgegeven, ging Bagaspati den dood in. Wit bloed stroomde uit de gekriste wond, als een teeken van reinheid.

Nu volgt een zeer schoon gedeelte, waar zich een gesprek ontspint tusschen den Pandita-geest en het boeta-lichaam van Bagaspati over de vraag, waarom de geest, de meester, niet den vorm, den dienaar, wil medenemen naar de bevrijding.

Ook het gesprek tusschen de sjakti (Tjandabirawa) en Radèn Narasama is zeer interessant. De Tjandabirawa heeft nl. het vermogen, om den bezitter onkwetsbaar te maken voor elk wapen en elke kracht. Indien een wapen den sjakti-drager doodt, staat deze onmiddellijk weer op en verdubbelt zich tot in het oneindige. „Indien gij slechte daden bedrijft," zegt de sjakti tot Radèn Narasama, „en indien gij Uw hartstochten den vrijen teugel laat, zal ik kwijnen en uitteren. Welvarend zal ik zijn, wanneer gij voortdurend weldaden bewijst aan de natuur. Vergeet ook nimmer, dat ik, hoewel geen enkel wapen ter wereld tegen mij bestand is, toch nimmer zal willen strijden tegen één bepaald persoon". „Wie zal dat zijn?" vraagt Narasama. „Ken mijn aard en gij zult het weten," is het antwoord.

In den grooten strijd Bratajoeda zien wij den vroegeren Radèn Narasama terug als Praboe Salija, thans koning van Mandaraka en legeraanvoerder van de Koerawa's. Er dient hier te worden gewezen op de omstandigheid, dat de Koerawa's in het wajang-verhaal het beginsel van het kwade vertegenwoordigen. Praboe Salija was als leenman van het rijk Astina genoodzaakt aan de verkeerde zijde te strijden.

Op den dag vóór den veldslag werd in het leger der Pandawa's een kriegsraad gehouden, want niemand voelde zich tegen Praboe Salija opgewassen. Kresna, de personificatie van Wisnoe, gaf aan de twee jongste Pandawa's, wier moeder Dèwi Madrim een jongere

zuster was van Praboe Salija, den raad om naar hun oom te gaan en hem, onder mededeeling, dat zij van plan waren zich van kant te maken, zijn zegen af te smeeken. De tweelingbroeders begaven zich naar Praboe Salija en deden, zooals Kresna hun opgedragen had.

„Maar waarom wilt gij beiden den dood ingaan?” vroeg Salija.

„Ach oom, welk verschil maakt het, of wij vandaag ons zelf dooden of morgen gedood worden door U? Immers, wanneer gij morgen over het Koerawaleger het bevel voert, zal er niets van het Pandawa-leger overblijven, omdat niemand tegen U bestand is. Daarom smeeken wij Uw zegen af en vragen U vergiffenis voor onze fouten”.

Zwijgend en peinzend zat Praboe Salija daar, aangezien hij inzag, dat in dezen strijd het recht aan de zijde der Pandawa's was, waarom hij dan ook hoopte, dat zij zouden overwinnen. Zelf mocht hij echter niet aan hun zijde medestrijden, omdat zijn rijk een vazalstaat was van het rijk der Koerawa's. Niet lang evenwel duurde zijn tweestrijd; weldra sprak hij tot zijn neven: „Keert terug naar het Pandawa-leger, kinderen. Vertelt aan je broeders, dat niemand en geen enkel wapen mij kan dooden, zelfs niet Batara-Goeroe (de opperste godheid). Slechts één wapen, dat zich in Uw aller handen bevindt, n. l. de lajang Kalimasada, kan mij dooden, doch alleen indien Uw oudste broeder Darma-Koesoema dit hanteert. Vertelt dus, dat morgen Darma Koesoema mij moet tegemoet treden en mij werpen met de lajang Kalimasada”.

Na den zegen van hun oom ontvangen te hebben, gingen de beide jongelingen naar hun broeders terug en deelden hun alles mede. Kresna gaf daarop den raad, om de woorden van Praboe Salija op te volgen. Darma Koesoema sribbelde tegen en beweerde dat hij geen verstand had van strijden, doch Kresna antwoordde, dat hij niets anders te doen had dan de Kalimasada naar Praboe Salija te werpen en dat er van strijden geen sprake was. Toen Praboe Salija den volgenden dag als legeraanvoeder optrad en zijn sjakti in het werk stelde, werd het geheele Pandawa-leger door angst en schrik bevangen, aangezien Salija, telkens wanneer hij werd getroffen, zich verdubbelde; het eene li-

chaam werd tot twee, deze twee werden tot vier, de vier tot acht, en zoo verder tot in het oneindige.

Aarzelend trad Darma-Koesoema, de reine heilige vorst, door wiens aderen wit bloed stroomde, in het strijdperk. Onwillig ging hij den vijand tegemoet; terwijl zijne broeders hem aanspoorden, hief hij het wapen Kalimasada op, om het naar den vijand te werpen. Ook dit wapen zou zijn doel niet getroffen hebben, indien niet Ardjoena zijn pijl Pasopati had afgeschoten en daardoor meerdere kracht had verleend aan Kalimasada, zoodat Praboe Salija doodelijk werd getroffen. Zeer aangrijpend is het gedeelte, dat dan volgt, waar de vrouw van Praboe Salija het lijk van haar man zoekt.

In het bovenstaande ziet men een overeenkomst in de wijze van sterven van Praboe Salija en diens schoonvader Bagawan Bagaspati. Toch is er eenig verschil op te merken. Bagaspati, het innerlijk reine, doch nog in een boeta-vorm gehulde wezen, werd gedood door Praboe Salija bij den innerlijken tweestrijd van dit volmaakt reine wezen, dat geen boeta-vorm meer had. Salija zelf werd later gedood bij zijn nieuwen tweestrijd. Radèn Narasama zag in zijn schoonvader het innerlijk reine wezen met een boeta-vorm. Deze boeta-vorm was de oorzaak van zijn tweestrijd; het verdwijnen ervan zou dus zijn geluk bevestigen. Zijn schoonvader nu gaf vrijwillig zijn leven voor het geluk van zijn schoonzoon.

In den grooten krijg verkeerde Salija wederom in tweestrijd. Hij wist dat de Pandawa's het recht aan hun zijde hadden, immers, waar Darma-Koesoema, de reine, aanwezig was, kon geen slechtheid bestaan. Doch van meegaan met hem kon geen sprake zijn, omdat zijn eigen rijk, de uiterlijke vorm dus van het koningschap, een vazalstaat was van Astina-para, het rijk der Koerawa's. Ook hier bestond een strijd tusschen het innerlijk wezen en den vorm. Vrijwillig gaf Praboe Salija zijn leven voor het heil van den reine.

Nog een derde geval wil ik in 't kort meedeelen, n.l. de geschiedenis van den dood van Pandita Droena, eveneens een hoofdpersoon der Koerawa's. Deze Pandita Droena was vóór de Bratajoeda een bekend goeroe (leeraar). Ook de Pandawa's behoorden tot zijn leerlingen. Van deze omstandigheid wilde koning

ព្រះ ឈ្មោះ DRONA

THE END

Koeroepati gebruik maken, om de Pandawa's in het verderf te storten, waarbij Pandita Droena zijn handlanger was. Deze droeg n.l. aan Bhima, den tweeden der vijf Pandawa's, op om de waarheid te gaan zoeken in de diepte van den oceaan, met de bedoeling hem te laten verdrinken. Het leerlingchap verbood het bevel te overdenken en eischte stipte gehoorzaamheid aan de bevelen van den goeroe. Bhima stortte zich dus zonder aarzelen in de zee. Dit vertrouwen was zijn redding; in plaats van te verdrinken, ontving hij van Déwa Roetji, een godheid, vele innerlijke leeringen en keerde geestelijk verrijkt weer tot zijn broeders terug.

Steeds trachtte Droena de Pandawa's om den tuin te leiden en hen te gronde te richten. Wel leerde hij hen vele kunsten en wetenschappen, doch dit waren slechts middelen, om hun vertrouwen te winnen.

In de Bratajoeda zien wij Pandita Droena terug als aanvoerder. Niemand durfde tegen den leeraar te vechten, daar men dit als een zonde beschouwde. Kresna beval toen aan Bhima om Ratoe Malawa en diens strijd-olifant Swatama, dien de koning bereed, te dooden. Wanneer dit geschied was, moest het geheele Pandawa-leger uitroepen: „Esti Swatama pedjah” (d. w. z. „De olifant Swatama is dood”).

Toen Bhima het bevel volvoerd had, ging Kresna naar Darma-Koesoema, vertelde hem van den dood van den olifant Swatama en droeg hem op om, wanneer Droena hem vroeg, of diens zoon Aswatama in den strijd gevallen was, te antwoorden: „Esti Swatama pedjah”.

Droena, te midden van den strijd het geschreeuw van: „Esti Swatama pedjah” hoorende, schrok en kon niet gelooven dat zijn zoon Aswatama dood was. Slechts wanneer Darma-Koesoema het bevestigde, was het waarheid, want Darma-Koesoema loog nimmer. Droena ging dus onmiddellijk naar Darma-Koesoema en vroeg hem, of Aswatama werkelijk gedood was. Darma-Koesoema antwoordde: „Esti Swatama pedjah”. Van schrik viel Droena op den grond en werd gedood.

Het zou te ver voeren nog door meer voorbeelden te verduidelijken, hoe in de wajangverhalen de eene gebeurtenis een vergelding is van een vroegere. Trouwens de drie bovenvermelde

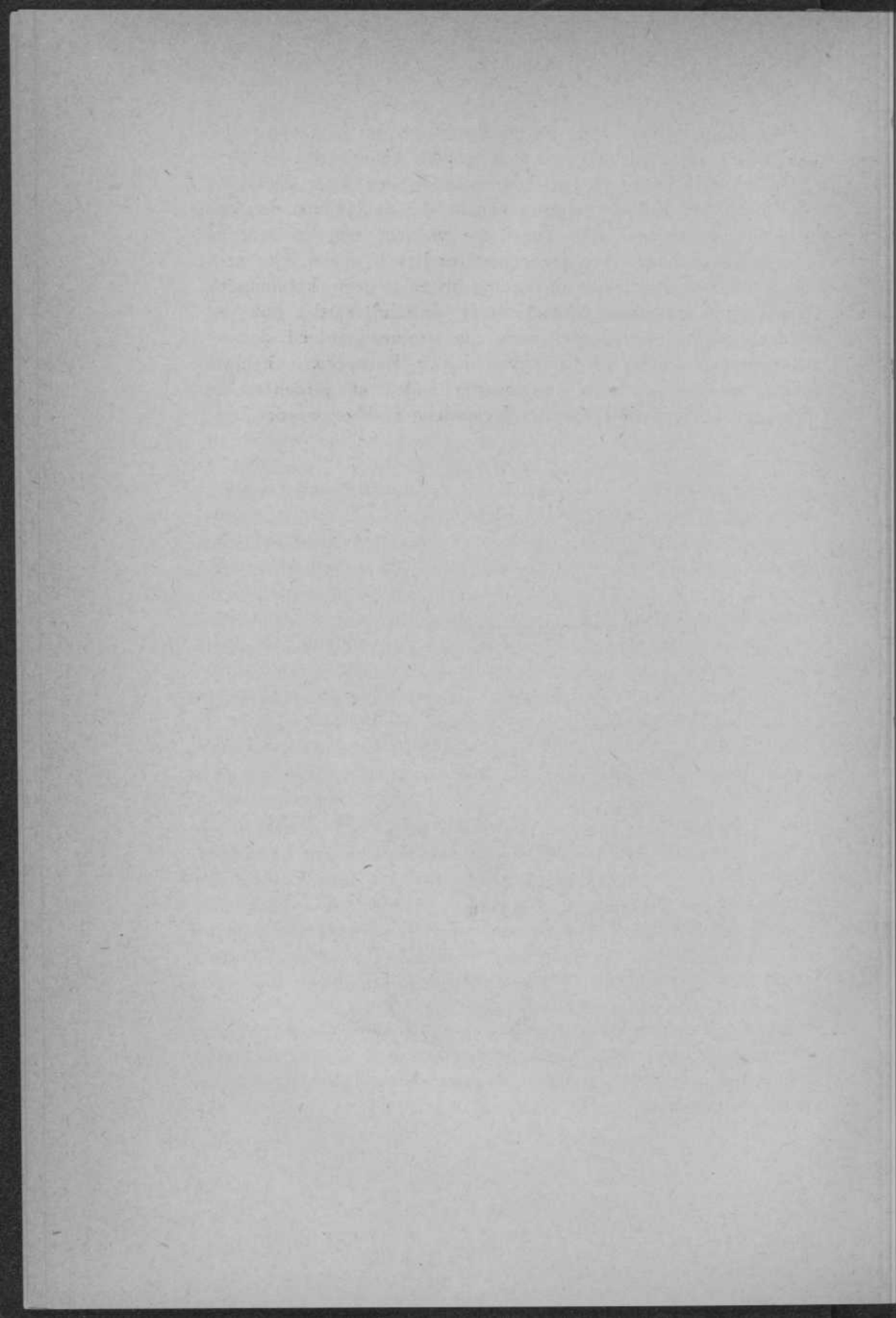
fragmenten bevatten de geschiedenis van drie hoofdpersonen uit de Bratajoeda. Men ziet, hoe ingewikkeld de opzet der verhalen is, zoodat men pas bij diepgaande beschouwing de wijsbegeerte en moraal van het wajangspel kan ontdekken.

Het woord „wajang” beteekent: „afschaduwing”, als aanduiding, dat volgens de Javaansche wereldbeschouwing de natuur en de menschen slechts een weerkaatsing zijn van de godheid. In de menschelijke natuur vindt men den weerschijn terug van het goddelijk plan. Deze opvatting komt tot uiting in het wajangspel; de wajangfiguren stellen geen menschen voor, doch eigenschappen en karaktertrekken van den Mikrokosmos, den mensch. In een wajangvertooning ziet men voortdurend den strijd van het goede en het kwade, van het eeuwige en het vergankelijke, de Panda-wa's ter rechter, en de Koerawa's ter linkerzijde. De dalang als ontwerper der tooneelen vertegenwoordigt het goddelijk plan, de brandende lamp is het symbool van het eeuwige licht, terwijl de kelik den ondergrond vormt, de zichtbare wereld, waar de menschelijke karakters en eigenschappen in den vorm der wajangfiguren worden gepersonificeerd. De goenoengan, de kekajon vóór iedere tooneelverandering, beteekent de wil, de idëe, de zin van het volgende bedrijf. Overigens kunnen wij de figuren indeelen in twee hoofdgroepen, die welke het goede en die welke het kwade voorstellen. Extreme verschillen kunnen wij aantreffen tusschen een satrija als Ardjoena en een bhoeta. Deze kracht echter is een bewuste, zeer verschillend van de brute kracht, die men vindt bij een bhoeta-figuur. De kracht, die hartstochten in toom houdt, is die van een satrija en de blinde kracht der hartstochten is die van een bhoeta. Dit in het kort is de bedoeling der figuren.

Niet hoog genoeg kan men de waarde van een kunst als het wajangspel aanslaan voor de studie der Javaansche psyche. Men behoeft slechts een wajang-voorstelling bijgewoond te hebben, om ervan overtuigd te zijn, dat bij de uitbeelding der persoonlijkheden door de wajangfiguren zeer zeker de overeenkomstige stemmingen worden opgewekt bij het Javaansche publiek. Bij een goede wajangvertooning, waar alle factoren samenwerken, zooals de beweging der figuren, de gamelan, de zang van den dalang, enz., is het publiek zich zelve niet meer. Het spel biolo-geert den toeschouwer; hij treedt in het rijk der verbeelding, uit

welker genot hij met lange teugen drinkt, en dat hem nóg eenigen tijd na het einde der voorstelling blijft beïnvloeden.

De schrijver hoopt, in het bovenstaande den lezer eenigszins een indruk te hebben gegeven van het bij de Javanen nog zoo populaire wajangspel, een kunst, die wellicht nog opvoedende waarde kan hebben. Het intellectueel onderwijs alleen is te eenzijdig; door verstandelijke opvoeding alleen is geen harmonische ontwikkeling mogelijk. Met Veth is de schrijver dan ook van oordeel, dat het wajangspel „om zijn grooten invloed op het volksleven de studie (verdient) van Java's Europeesche beheerschers, wanneer zij zich ooit ernstig willen aangorden tot de taak, om de opvoeders van het Javaansche volk te worden”.

Korte inhoud van de lakon.

Pregiwo en Pregiwati.

Vorst Doerjoedono van Ngastino vraagt voor zijn zoon Lesmono de hand van Kresno's dochter, Sitisoendari geheeten, hetgeen toegestaan wordt, onder beding evenwel, dat als patahs (bruidmeisjes) moeten dienst doen twee schoone jonkvrouwen. De onderhandelaar tusschen beide Vorstengeslachten is Kresno's broeder, Vorst Bolodewo, koning van Madoero. Doerjoedono gelast nu zijn patih Sakoeni de twee patahs te zoeken. Gevolgd door de Koerowo's begeeft Sakoeni zich op weg, het heele land doorkruisende. Eindelijk ontmoet hij in een bosch twee schoone vrouwen, Pregiwo en Pregiwati, vergezeld van een ouden man, tjantrik Djonoloko, op zoek naar hun vader Ardjoeno, dien zij nooit hebben gekend. Hun grootvader is bagawan Sidikwatjono, kluizenaar op den berg Handongsoemawi, welke verblijfplaats kort na het vertrek der jonkvrouwen door reuzen wordt bezocht, wier koning zeer verbolgen is, dat hij Pregiwo niet tot gemalin heeft kunnen krijgen. De Koerowo's zijn zeer verheugd op het zien van de twee jonge vrouwen, die niet beter aan Kresno's eisch als patahs kunnen voldoen, en besluiten ze tot elken prijs in handen te krijgen. De tjantrik is weldra overmand en gedood, doch de jonkvrouwen zijn ontsnapt door zich in een ravijn te verschuilen.

In hetzelfde bosch zwerft Ongkowidjojo, zoon van Ardjoeno, rond, die, zich beschaamd gevoelende dat zijn aanzoek om Sitisoendari's hand door Kresno afgewezen is, de wildernis is ingegaan, ten einde troost te zoeken; Semar, Gareng en Petroek volgen hem.

Tijdens zijn zwerftochten wordt hij opgemerkt door Gatoetkotjo, die door zijn vader Wrekodoro uitgezonden is om hem (zijn neef) te zoeken en terug te roepen, daar hij niets goeds verwacht van diens omdolingen. Hij daalt uit de lucht neer en is zeer verheugd, dat hij hem eindelijk gevonden heeft. Wanneer zij zoo samen zitten en verhalen van hun tochten, hooren zij zacht hulpgeroep en snikken. Ongkowidjojo gaat er op af, terwijl Gatoetkotjo weer naar boven stijgt, om hem in het oog te houden en vindt in een ravijn twee jonkvrouwen in deerniswaardigen toestand. Als deze hun wedervaren verhaald en hun afkomst bekend hebben gemaakt, wordt Ongkowidjojo getroffen en besluit haar in bescherming te nemen en bij Ardjoeno te brengen. Juist zijn zij op het punt van te vertrekken, of daar verschijnen de Koerowo's, die ten slotte op het spoor der vluchtelingen zijn gekomen; zij eischen dat Ongkowidjojo ze uitleveren moet, hetgeen geweigerd wordt, waarop een strijd ontbrandt, die met de hulp van Gatoetkotjo ten nadeele der Koerowo's eindigt. Na het gevecht wordt Gatoetkotjo aan de beide jonkvrouwen voorgesteld, waarvan de eene, Pregiwo, al spoedig zijn hart weet te veroveren.

De terugweg naar huis wordt genomen. Ongkowidjojo e. s. met zijn half-zusters naar Madoekoro en Gatoetkotjo spoedt zich naar zijn rijk Pringgodani.

Keeren wij naar Ngastino terug. De Koerowo's zijn onder Sakoeni met bebloede koppen voor Doerjoedono verschenen, vertellende dat de patahs gevonden zijn, maar door Ongkowidjojo afgenomen. Bij het hooren hiervan gelasten Soejoedeno en Bolodewo, dat de bruidegom onverwijld naar Dworowati gebracht wordt, hetgeen ook geschiedt. De stoet wordt door Kresno wel ontvangen en Lesmono volgens gewoonte naar achter in het paleis geleid, waar men hem alleen laat.

De Pendowo's, waaronder Ongkowidjojo en Pregiwo en Pregiwati zijn vóór de Koerowo's gekomen, maar tijdens de ontvangst van de laatsten in het Paleis Paranggaroedo ondergebracht, terwijl Pregiwo en Pregiwati aan Sitisondari worden voorgesteld. Als de jonkvrouwen na de kennismaking naar de haar aangewezen verblijfplaatsen gaan, ontmoet Pregiwati den bruidegom Lesmono, die haar voor Sitisondari aanziet en haar

bij den arm aanvat. Op haar hulpgeroep komt Ongkowidjojo opdagen, die den bruidegom als dief aan Ardjoeno overlevert. Door tusschenkomst van Bolodewo wordt Lesmono in vrijheid gesteld om volgens afspraak in Ngastino zijn straf te ondergaan. Beschaamd trekken de Koerowo's af.

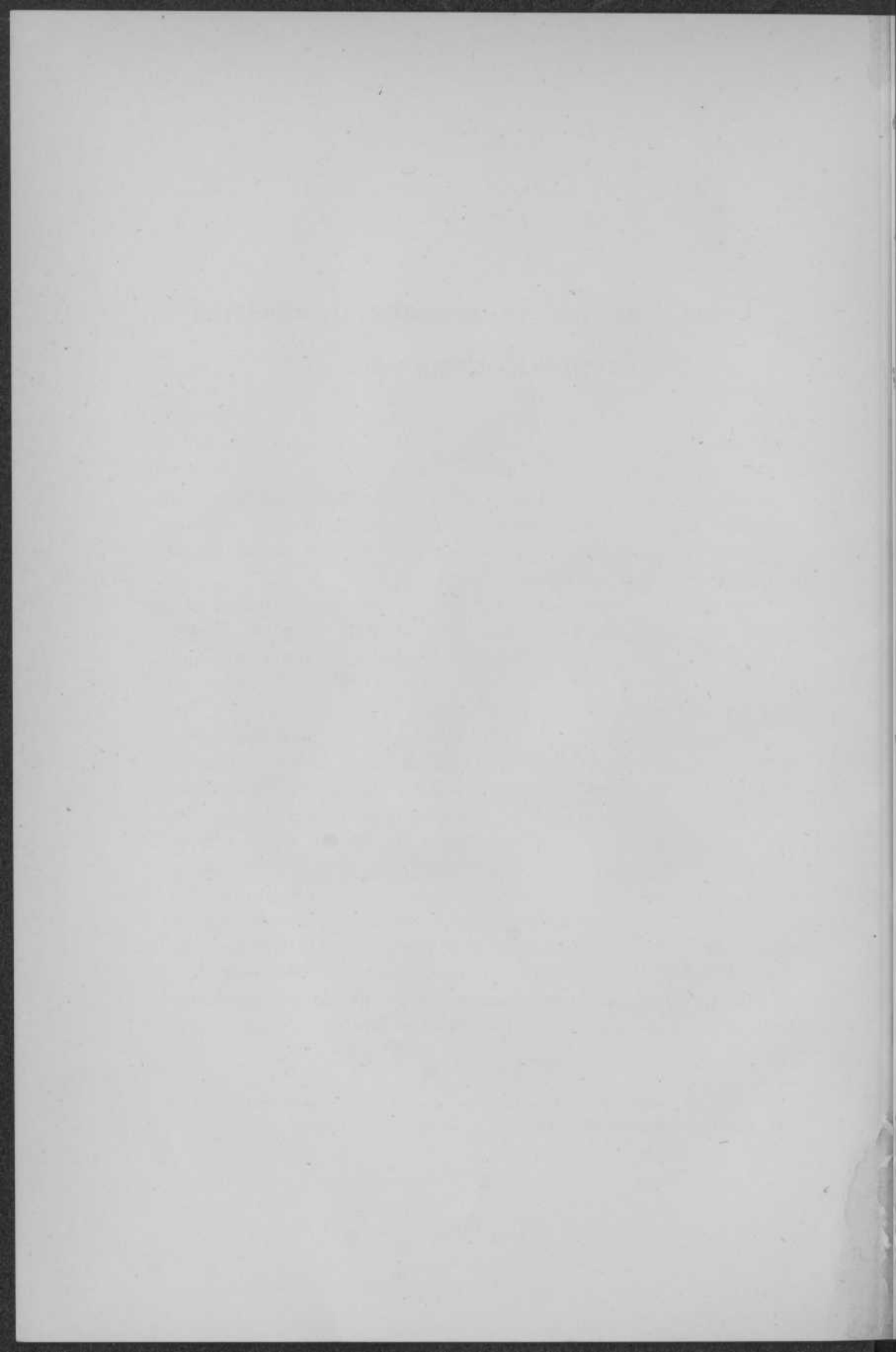
Gatoetkotjo is onderwijl in den lusttuin achter Dworowati's paleis doorgedrongen, waar hij een gesprek aanknoopt met Pregiwo, voor wie hij liefde heeft opgevat. Hij wordt door de hofdames eveneens als dief aangegeven. Als Bimo ziet, dat de dief zijn zoon is, wordt hij zeer toornig, maar geeft toch op de smeebeden van Ardjoeno toestemming tot Gatoetkotjo's huwelijk met Pregiwo.

Ardjoeno geeft zijn broeder nu den raad, om liever op de Koerowo's toe te zien, die naar gewoonte bij den terugtocht alles kort en klein slaan, hetgeen ook nu weer het geval is. Ze worden evenwel allen door Wrekodoro uiteengejaagd.

ប្រី ព្រីវ៉ា
PREGIWA

កាតូតកាតា
GATOETKATJA

Tekst van het Javaansche tooneelspel „Pregiwo, Pregiwati” ¹⁾

Ie Bedrijf.

De sitinggil van het koninkrijk Hastino.

Koning Soejoedono verschijnt ter bespreking van het a. s. huwelijk van zijn zoon Lesmono Mondrokoemoro met prinses Sitisoendari, dochter van koning Kresno van Dworowati, op de sitinggil voor zijn onderdanen, w. o.:

Danghjang Doerno, het hoofd der geestelijken van het rijk, Harjo Sangkoeni, de grootvizier, des vorsten broeders Raden Harjo Doersosono, Raden Harjo Doermogati, Raden Harjo Kartomarmo, Raden Harjo Tjitrakso, Raden Harjo Tjitraksi, en zijn schoonbroeder Raden Djojodroto.

Praboe Bolodéwo, koning van Mandoero, die door Soejoedono naar het rijk Dworowati is afgevaardigd, om namens den koning voor diens zoon Lesmono de hand van dewi Sitisoendari te vragen, is teruggekeerd en verschijnt thans voor den vorst, om dezen het antwoord over te brengen van Kresno, die te kennen heeft gegeven er geen bezwaar tegen te hebben om kroonprins Lesmono tot schoonzoon te nemen, doch het sluiten der echtverbintenis afhankelijk stelt van het leveren door Soejoedono van twee beeldschoone bruidsmeisjes. De koning van Hastino neemt de gestelde voorwaarde aan en geeft Sengkoeni en zijn broeders last, twee meisjes op te sporen, die in schoonheid dewi Sitisoendari zoo niet evenaren, dan toch nabij komen.

¹⁾ Voor de beteekenis der technische termen en de eigennamen zie men het hierbij gevoegde alph. register.

IIe Bedrijf.

Koning Soejoedono verlaat de sitinggil en trekt zich, vergezeld door koningin Banowati, die de terugkomst van haar gemaal bij de goepit mondrogini heeft afgewacht, terug in zijn bidhuisje om van daar gebeden ten hemel te zenden, opdat het huwelijk van zijn zoon zonder stoornis doorga.

IIIe Bedrijf.

De legerverzamelplaats van Hastino. Praboe Bolodewo, zijn zonen Raden Wisoto, Raden Olmoeko en Patih Sengkoeni benevens 's vorsten broeders Sengkoeni neemt afscheid van Bolodéwo, om den last zijns konings uit te voeren.

IVe Bedrijf.

Het rijk Tirtokamomo. De koning der reuzen Kolowerdati met zijn legeraanvoerders Kolosarombo, Kolopratjeko, Koloprahoro, Kolopratjondo en Koloprakempo.

De koning is verliefd op de oudste kleindochter van den asceet Sidikwatjono van de patapan Handongsoemawi. De potentaat heeft reeds een bode naar den asceet gezonden, doch deze toonde niet den minsten lust om zijn kleindochter aan een reksosokoning uit te huwelijken.

Kolowerdati, zich hierdoor beleedigd voelende, is dermate vertoornd, dat hij drie zijner legerhoofden beveelt Sidikwatjono nog eens uitdrukkelijk te vragen, of hij genegen is zijn kleindochter aan den koning af te staan, daar anders zijn ascetenverblijf met den grond zal worden gelijk gemaakt en hij met de zijnen vermoord.

Ve Bedrijf.

Het ascetenverblijf Handongsoemawi.

Begawan Sidikwatjono met zijn kleindochters Pregiwo en Pregiwati en zijn dienaren, tjantrik Djonoloko, poetoet Soepolo poetoet Soepotro en anderen, Dewi Pregiwo en Pregiwati verlangen te weten, wie haar vader is, en als de asceet haar me-

dedeelt, dat zij dochters zijn van den alom bekenden ksatrija Har-djoeno, vragen zij verlof, haar vader. — dien zij nog nooit gezien hebben, daar deze haar, voordat zij geboren waren, verlaten heeft, — in het rijk der pandowo's op te zoeken. De begawan, die de gevaren van de reis naar het rijk Ngamarto maar al te goed kent, doch aan den anderen kant den wensch van zijn kleindochters rechtvaardigt, verkeert in tweestrijd of hij al dan niet zijn toestemming zal verleen. Op dit oogenblik kondigen luide kreten, het gekletter van wapens en het gebriesch van strijdrossen de komst aan van een groot leger. De asceet herinnert zich nu zijn weigerend antwoord aan den vorstelijken bode van Tirtokamomo, hetgeen een einde maakt aan zijn twijfel. Na zijn kleindochters gezegend te hebben, gelast hij haar, spoedig de patapan te verlaten en wel door een achterdeur. Tjantrik Djonoloko zal de beide meisjes vergezellen en bewaken, doch de hemelsche schoonheid van zijn kleindochters en het veranderlijk karakter van den mensch in het algemeen, dus ook van Djonoloko kennende, houdt Sidikwatjono Djonoloko de goddelijke straffen voor, die hem zullen wachten, indien hij onderweg zijn rol van dienaar en beschermer mocht verwaarloozen en verwisselen met die van verleider.

De volgende tooneelen geven gevechten weer tusschen de legeraanvoerders van Tirtokamomo en de poetoets van het ascetenverblijf Handongsoemawi met als eindresultaat de nederlaag van de laatsten.

VIe Bedrijf.

1e deel

De aanvoerders der danowo's, die de poetoets verslagen hebben, zijn teleurgesteld de poetri's niet meer in de patapan te vinden. Op aanwijzing van Koloprattjeko, die de beide meisjes het ascetenverblijf heeft zien verlaten in de richting van het rijk Madoekoro, zet men hen onverwijd achterna.

Pregiwo en Pregiwati met Djonoloko in het bosch. Het schijnt, dat Sidikwatjono goed gezien heeft, toen hij Djonoloko onder eede liet beloven zijn beschermelingen goed te bewaken, want wat de asceet vermoedde is thans waarheid geworden. De tjantrik is n. l. den eed, dien hij zijn meester heeft gezworen, geheel vergeten en tracht de beide meisjes te verleiden. Deze laten hem echter niet eens naderen en loopen zoo snel mogelijk voort. Eerst wanneer Djonoloko haar bidt en smeekt, toch eens op hem, die immers met hun bewaking belast is, te wachten, daar hij anders van vermoënis dood valt, voldoen de endangs aan zijn verzoek en alle drie rusten daarop uit onder een boom aan den oever van een groot meer. Nu begint Djonoloko evenwel weer liefkoozende woorden tot de beide meisjes te richten. Deze hebben spijt, dat zij tjantriks smeekbeden hebben verhoord en willen nu tot elken prijs zich van haar lastigen beschermer bevrijden. Uitgeput van vermoënis valt Djonoloko in slaap. Pregiwo en Pregiwati maken van de gelegenheid gebruik en verwijderen zich zoover mogelijk van de plaats.

De dienaar, die slechts een hazenslaap heeft geslapen, wordt thans wakker. Zijn liefde tot zijn meesteressen is hem nu geheel en al meester en zijn voornemen staat vast de beide poetri's, het mag kosten wat het wil, tot zijn echtgenooten te maken. De gevolgen van zijn meened blijven evenwel niet uit. Op het oogenblik, dat zijn duivelsch plan gevormd is, breekt een der takken van den boom, waaronder hij zit en valt op zijn rug. Kermend van pijn ontvliedt hij de onheilsplaats, doch nog andere goddelijke straffen wachten hem. Van dorst versmachtend wil hij een koelen drank nemen aan het meer, doch bij zijn nadering verandert al het water in damp.

VIIe Bedrijf.

1e deel.

Patih Sangkoeni en de koerowo's zoeken tevergeefs naar twee meisjes, die schoon genoeg zijn om patahs te worden. Tjitraksi komt plotseling de mededeeling doen, dat hij 2 meisjes voorbij heeft zien loopen, die minstens even schoon zijn als de a. s. bruid zelve. De koerowo's komen met elkaar overeen, de meisjes aan te houden en mee te nemen naar Hastino, zoonoodig met geweld.

2e deel.

Pregiwo, Pregiwati en Djonoloko, die intusschen de beide meisjes heeft kunnen inhalen. Zich tusschen twee vuren bevindende, nemen de beide meisjes hun toevlucht tot een list. Zij doen het n. l. voorkomen, alsof zij Djonoloko ter wille willen zijn. Deze, daardoor aangemoedigd, besluit zijn meesteressen tegen de koerowo's tot in den dood te beschermen. Door Sengkoeni ondervraagd, beweert Djonoloko de wettige echtgenoot te zijn van Pregiwo en Pregiwati, hetgeen deze volgens afspraak bevestigen. Zijn weigering om de poetri's af te staan, is voor de koerowo's het teeken tot den aanval. Terwijl de tjantrik omsingeld wordt, loopen de meisjes zoo hard mogelijk weg en verdwijnen in een ravijn.

Ondanks zijn gesmeek om vergiffenis moet Djonoloko zijn laatste goddelijke straf ondergaan. De koerowo's steken hem dood als een hond. Het spoor der beide meisjes is men bijster geraakt.

VIIIe Bedrijf.

Het z. g. goro-goro tusschenspel.

De drie clowns in de wajangverhalen: Gareng, Petroek en Semar. Hun optreden in dit bedrijf is een intermezzo doch voornamelijk dient dit bedrijf om het publiek te laten genieten van de gamelan, die nu op een anderen toon, de z. g. patet songo wordt gesteld.

IXe Bedrijf.

In het bosch.

Raden Harjo Gatootkotjo, Raden Hongkowidjojo en de drie clowns (dienaren van Hongkowidjojo).

Raden Gatootkotjo heeft de opdracht gekregen, zijn neef, Raden Hongkowidjojo, die het rijk verlaten heeft en in de bosschen rondzwerft om zich in verbinding te stellen met de dewo's, op te sporen, en heeft nu eindelijk Habimanjoe gevonden. Hij haalt hem over, de wouden vaarwel te zeggen en naar Ngamarto terug te keeren, doch deze schijnt het zachte mos der bosschen te verkiezen boven de baboets prangwedani van Ngamarto's paleis.

Het gesprek wordt onderbroken, doordat men het weenen van een vrouw meent te hooren. Habimanjoe vraagt zijn neef verlof even weg te mogen gaan op zoek naar de schreiende vrouwen. Gatootkotjo wil zijn neef niet alleen laten vertrekken en verheft zich in de lucht om beter op hem te kunnen letten.

Xe Bedrijf.

In het bosch.

Pregiwo en Pregiwati trachten zich zoo snel mogelijk voort te bewegen in de richting van Ngamarto, daar de koerowo's haar op de hielen zitten, doch moeten telkens van vermoeienis neerzijgen. Vooral Pregiwati kan bijna niet meer voort, doch de troostwoorden harer oudere zuster schenken haar telkens nieuwe kracht. Eindelijk storten beiden totaal uitgeput ter aarde. Op den grond over elkaar gebogen zittende, terwijl ze heete tranen weenen, schikken zij zich in het onvermijdelijke tot De opperdewo schijnt thans de beproeving der beide meisjes genoeg te vinden en stuurt, als de nood het hoogst is ('t is n. l. den koerowo's gelukt, het spoor der beide poetrie's weer te vinden,) een redder op haar af. Hongkowidjojo heeft de endangs bereikt.

Bij het zien van den deerniswaardigen toestand, waarin de meisjes verkeerden, is de ksatrijo diep getroffen en vooral haar houding maakt hem het hart week. Hij vraagt haar, wie ze zijn en vanwaar ze komen en als hij verneemt, dat zij dochters zijn van Hardjoeno, zijn vader, zet hij zich naast haar op den grond neder en kon hij zijn tranen niet meer bedwingen. Zijn oogen vlammen evenwel van toorn, bij het hooren van de oorzaak van haar leed, en zijn ksatrijo-hart popelt van ongeduld eens van pijn te kunnen verwisselen met de geweldenaars.

De koerowo's zijn intusschen ook ter plaatse gekomen en Habimanjoe herkende, trachten ze eerst met zachte woorden dezen te verzoeken, afstand te doen van de beide dewi's. Hongkowiedjojo antwoordt evenwel vol vuur, dat de weg naar de beide meisjes leidt over zijn lijk. Na zijn dienaren gelast te hebben op de poetri's toe te zien, bindt hij, blij dat hij weer eens zijn ksatrijo-kracht kon toonen en zijn beide zusters kan wreken, den strijd aan tegen de legermacht van Hastino. Reeds eenige koerowo's heeft hij in het zand doen bijten, doch ten laatste zou hij toch voor de overmacht moeten zwichten, indien Gatootkotjo het gevecht niet had opgemerkt. Als een vallende ster schiet hij van uit de wolkenlaag naar beneden en stort zich op de koerowo's. Deze kennen den koning-ksatrija maar al te goed en zijn doodsbenuwd voor hem. Hun halzen nog liefhebbende*) kiezen ze dan ook de beste partij en zoeken hun heil, met achterlating van verscheidene dooden, in een overhaaste vlucht.

Als de laatste vijand het slagveld ontruimd heeft, merkt Gatootkotjo, dat zijn neef thans niet alleen is. De schoone Pregoni maakt zulk een indruk op hem, dat hij reeds eenige oogenblikken daarna tot over de ooren op haar verliefd is. Als Ha-

*) Gatootkotjo verslaat zijn vijanden door hen den hals af te draaien.

bimanjoe beloofd heeft, niet langer in de bosschen te vertoeven, vliegt de ksatrijo-koning dan ook de lucht in, doch alvorens voorgoed het luchtruim in de richting van Pringgondani te doorklieven, keert hij telkens terug, voorwendende, uit vrees, dat Hongkowidjojo weer overvallen wordt door de koerowo's, moeilijk van hem te kunnen scheiden, in waarheid evenwel om nog eens verliefde blikken op de schoone Pregiwo te kunnen werpen.

XIe Bedrijf.

De goepit mondrogini van het rijk Pringgondani.

Dewi Arimbi spreekt met haar hofdames over het lange wegblijven van haar zoon Gatoetkotjo. Juist is deze in de kraton van zijn moeder neergestreken en vertelt haar zijn weder-varen. Vervolgens verzoekt hij haar hem zijn mooiste djamangs en kaloengs aan te doen, daar hij een huwelijksfeest in Dworowati wil bijwonen.

Haar moederlijk instinct zegt Arimbi evenwel, dat dit verlangen van haar zoon om zich op te tooien zijn grond vindt, niet in het willen bijwonen van een feest, doch in iets anders.

XIIe Bedrijf.

De reksoso-legerhoofden van Pringgondani Brodjodento, Brodjomoesti, Brodjolamatan en Kolobendono wachtend op de komst van hun vorst. De ksatrijo-koning verschijnt plotseling in hun midden en maakt dansende (de kiprahdans) zijn toilet. Vermoeid door het dansen eensdeels en anderdeels door het sterk verlangen naar het voorwerp zijner liefde, valt hij plotseling in zwijm. Zijn legerhoofden nemen hem op en brengen hem weer bij, waarna Gatoetkotjo aan het hoofd van zijn leger naar het rijk Dworowati afreist.

XIIIe Bedrijf.

Het prinsdom Madoekoro.

Raden Djanoko, zijn beide gemalinnen Sembodro en Srikandi, zijn oudere broers Poentodéwo en Wrekoedoro en zijn jongere broers Nangkoelo en Sadewo. De pandowo's staan op het punt naar Dworowati te vertrekken, toen Hongkowidjojo met Pregiwo en Pregiwati voor hen verschijnen. Men overstelt de nieuw aangekomenen met vragen en Habimanjoe vertelt in kleuren en geuren wat hem alzoo overkomen is, zijn ontmoeting met zijn halfzusters, en verzuimt niet te vermelden den overlast, dien hij van zijn ooms, de koerowo's, ondervonden heeft. Patih Soetjitro kondigt de komst aan van een groote raksasalegermacht van Tirtokamomo, die Pregiwo en Pregiwati willen opeischen. Men gaat de vijanden tegemoet en levert hun slag. Het leger der danowo's wordt vernietigd. De overwinnaars ondernemen daarop de reis naar Dworowati.

XIVe Bedrijf.

Het rijk Hastini.

Koning Soejoedono, koning Bolodewo en de a.s. bruidegom Lesmono Mondrokoemoro, die zijn vader dag en nacht vervolgt met de vraag, wauneer toch zijn huwelijk met Sitisoadari gesloten wordt. Zulks kan natuurlijk niet geschieden, zoolang de voorwaarde, n.l. het leveren van twee schoone bruidsmisjes, niet vervuld is. Patih Sengkoeni verschijnt thans weenende voor zijn monarch en deelt zijn vorst mede, wat hem overkomen is, de ontmoeting met Habimanjoe, kortom de heele toedracht der zaak, evenwel de rollen omkeerende: hij beklagt zich n.l. dat, nadat hem gelukt was twee bruidsmisjes te vinden, die schoon zijn als de pandjer rino (morgenster) Pregiwo en Pregiwati geheeten, hij door Gatoetkotjo en Hongkowidjojo overvallen werd en de beide poetri's hem ontnomen werden.

Bij het vernemen hiervan ontsteekt de koning van Mandoero in woede en belooft te bewerken, dat den koerowo's recht zal wedervaren. Lesmono zal hij naar Dworowati brengen en in het huwelijk doen treden met Sitisoadari.

XVe. Bedrijf.

Het rijk Dworowati.

Koning Kresno met zijn zoons Sombo en Setijoko, benevens zijn schoonbroer Setijaki en de pas aangekomen pandowo's, Hardjoeno's gemalin Sembodro, Hongkowidjojo, Pregiwo en Pregiwati. Sembodro voert namens haar echtgenoot en schoonbroeders het woord en deelt haar broeder, koning Kresno, het doel van haar komst mede n. l. om Kresno met een pesoembang (bijdrage voor een feest) te vereeren, bestaande uit twee schoone bruidsmisjes, Pregiwo en Pregiwati genaamd, eigen dochters van haar gemaal Hardjoeno.

De wijze Kresno begrijpt aanstonds, wat dit te beduiden heeft. Habimanjoe is n. l. meegekomen en is nog ongetrouwd. Hij laat dit echter niet merken en verzoekt zijn mannelijke gasten van de vermoeienissen van de reis uit te rusten in het kroonprinselijk kasteel van Sombo. De drie poetri's vergunt hij naar de ka-poetren te gaan.

De koerowo's met Bolodewo aan het hoofd komen onaange-dient de kraton binnen. Bolodewo gaat recht op de zaak af en zegt, dat hij gekomen is om Kresno den a. s. bruid-egom toe te vertrouwen. Deze, ziener als hij is, kent den loop der dingen en blijft daarom kalm, ofschoon de koerowo's de door hem gestelde voorwaarde niet vervuld hebben. Hij gelast Sombo, Lesmono naar de kepoetren te geleiden. Deze voldoet aan het bevel van zijn vader, doch verlaat Lesmono reeds bij den ingang van de kepoetren. Lesmono, Pregiwati ziende, die toevallig buiten is, denkt dat hij zijn a. s. bruid voor zich heeft en wil haar omhelzen. Deze geeft een gil. Hongko-widjojo snelt, door het geschreeuw gewaarschuwd, zijn zuster te hulp en neemt Lesmono gevangen, waarna hij hem brengt naar zijn vader Djanoko.

De verliefde Gatootkotjo is van Pringgondani regelrecht ge-vlogen naar Dworowati, daar hij wist, dat hij daar het voorwerp van zijn liefde zou aantreffen en daalt neer op het erf van de ka-poetren. Op hetzelfde oogenblik wil het toeval, dat Pregiwo haar kamer verlaat om zich naar de badkamer te begeven. Zij is niet weinig verwonderd, Gatootkotjo daar aan te treffen. Deze

stort zijn hart voor haar uit en trekt zijn kris uit de scheede, willende hij n.l. zich van kant maken, indien Pregiwo weigert zijn echtgenoot te worden. De zedige poetri vindt Gatootkotjo echter ook geen onaardige partij en, verblijdt den ksatrijokoning daarom met haar ja-woord.

XVie Bedrijf.

Het kroonprinselijk kasteel Paranggaroedo. De pandowo's. Habimanjoe brengt Lesmono geboeid voor zijn vader en ooms. Deze laten daarop alarmeeren, dat men een dief heeft opgevat, die de kraton is binnengedrongen.

Bolodewo, die vernomen heeft, dat de dief, Lesmono is, is hoogst verontwaardigd en eischt hem thans van de pendowo's op. Hij zal den dief zijn straf wel laten ondergaan, doch in het rijk Hastino, in zijn eigen rijk. De pendowo's hebben er niets op tegen, blij als ze zijn, dat ze van Lesmono bevrijd worden.

Nadat Bolodewo vertrokken is, brengen de pendowo's bericht, dat zich een tweede dief in de kraton bevindt. Hardjoeno spoedt zich naar de kepoetren doch keert terug als hij ziet, dat de dief niemand anders dan Gatootkotjo is en keurt in stilte zijn vereeniging met zijn dochter Pregiwo goed.

Bolodewo en de koerowo's, die nu begrijpen, dat van het huwelijk van Lesmono niets terecht zal komen, besluiten 't rijk Dworowati te vernietigen, doch moeten voor de onoverwinnelijke pendowo's het onderspit delven. Als de rust in het rijk Dworowati weer is teruggekeerd worden er twee huwelijken gesloten.

Einde.

In verband met den beperkten tijd wordt op last van Z. H. Prins Praboe Prangwadono van dit tooneelspel het compact gedrukte niet opgevoerd.

Alphabetisch register van Eigennamen en Technische termen.

Arimbi (Hadimbi)	gemalin van Wrekoedoro, moeder van Gatootkotjo.
Baboet prangwedani	troontapijt.
Banowati	gemalin van Soejoedono of Doerjoedono
Begawan	asceet.
Bolodewo	vorst van Mandoero (de vorst van de Jaduwa's).
Brodjodento	een jongere broer van Arimbi, gezaghebber en raadsheer van Pringgondani.
Brodjolamatan	broer van Brodjodento.
Brodjomoesti	broer van Brodjodento
Danghjang	eere titel voor verafgode personen.
Denowo	reus.
Déwi	titel van een vrouwelijke telg uit den stand der ksatrijo's, vorsten of pandito's.
Déwo	God, ook half-God.
Djamang	hoofdtooisel.
Djanoko	(Ardjoeno) een van de pandowo's, in de wajang een toonbeeld van schoonheid, deugd en kracht; incarnatie van Wisnoe.
Djojodroto	(v. Djajad roto) schoonbroer en legeraanvoerder van den koning van Hastino.
Djonoloko	naam van een der tjantriks van Sidikwatjono.
Doerno	(Droeno) hoofd der geestelijken tevens leeraar in krijgskunst.
Doersosono	jongere broer van Doerjoedono.
Doormogati	een der Koerowo's.

Dworowati	naam van Kresno's rijk.
Endang	titel van pandito's dochters.
Garèng	Een der drie trouwe gezellen van Hongkowitzjojo, in de wajang met Semar en Petroek de rol van klowns vervullende.
Gatootkotjo	koning van Pringgondani, zoon van Wrekoedoro, verstaat de kunst van vliegen en velt zijn tegenstanders door hun den hals af te draaien; wordt wel eens betiteld met ksatrijo-koning.
Goepit mondrogini	verblijf der poetri's.
Habimanjoe	zoon van Djanoko, ook heetende Hongkowitzjojo.
Handongsoemawi	verblijfplaats van begawan Sidikwatjono.
Hardjoeno	(Ardjoeno — Djanoko).
Harjo	titel voor manlijke adelen.
Hastino	(Astinopoero) 't rijk van de Koerowo's.
Hongkowitzjojo	zie Habimanjoe.
Kaloeng	halssnoer.
Kartomarmo	een van de Koerowo's.
Kapoetren	verblijf der poetri's.
Kiprah	uiting van verliefdheid in den vorm van dans. De bewegingen van den dansenden ksatrija-vorst zijn die van iemand, die zijn toilet maakt.
Koloprahoro	een krijgsreus van Kolowerdati
Kolobendono	jongste broer van Arimbi.
Koloprakempo	krijgsreus van Kolowerdati.
Kolopratjeko	" " "
Kolopratjondo	" " "
Kolosarombo	" " "
Kolowerdati	Reuzen koning van 't rijk Tirtokamomo.
Koerowo's	De 98 broeders en 1 schoonbroer van Koeroepati of Soejoedono, koning van Hastino.
Kresno	koning van Dworowati, incarnatie van Wisnoe.
Ksatrio	ksatria (adel), ridder, held.

Lesmono Mondro-	zoon van Doerjoedono.
koemoro	een prinsdom, een deel van 't rijk Ngamarto, toebehoorende aan Djanoko, waar deze ook zijn verblijf houdt.
Madoekoro	't rijk van Bolodéwo.
Mandoero	(Nakoelo) een van de Pandowo's.
Nangkoelo	't land der Pandowo's.
Ngamarto	een zoon van Bolodewo, ook genaamd Wilmoeko.
Olmoeko	de morgenster.
Pandjerrino	de vijf zonen van Pandoe, te weten: Poentodewo, Wrekoedoro, Djanoko, Nangkoelo en Sadewo, volle neven der koerowo's.
Pandowo	prinsdom, een deel van Dworowati, zetel van kroonprins Sombo.
Paranggaroedo	bruidsmeisje.
Patah	kluis, ascetisch verblijf.
Patapan	Men onderscheidt bij de gamelan de gamelan slendro, de gamelan pélok en de gamelan barang. De bij deze wajangvertooning gebruikte gamelan-slendro nu kan men op drie verschillende toonen stellen: de patèt nèm voor de eerste bedrijven, de patèt songo voor de midden- bedrijven en voor de laatste bedrijven de patèt manjoero.
Patet songo	groot-vizier.
Patih	vrijwillige gift als bijdrage bij feestgelegenheden.
Pasoembang	zie Garèng.
Petroek	de oudste der Pandowo's, symbool van reinen milddadigheid.
Poentodewo	benaming voor een leerling van een pandito of kluizenaar.
Poetoet	prinses, schoone jonkvrouw.
Poetri	vorstelijke titel.
Praboe	dochter van Djanoko.
Pregiwati	oudere zus van Pregiwati.
Pregiwo	

Pringgondani	't rijk van Gatootkotjo.
Raden	(van Rah hadi) blauw bloed, adel.
Reksoso	reus.
Sedewo	een van de Pandowo's.
Semar	zie Garèng.
Sembodro	gemalin van Djanoko, moeder van Habi-manjoe, jongere zus van Kresno.
Sengkoeni	Grootvizier van Hastino.
Setijaki	opperbevelhebber van Dworowati, schoonbroer van Kresno.
Setijoko	broer van Sombo, zoon van Kresno.
Sidikwatjono	Begawan, grootvader van Pregiwo.
Sitinggil	terras, waar de koning in tegenwoordigheid van zijn onderdanen de staatszaken ver-richt.
Sitisoendari	dochter van Kresno.
Soejoedono	(Doerjoedono) de oudste der Gebroeders Koerowo, keizer van Astinapoera of Ngastino of Hastino.
Soepolo	} poetoets van het ascetisch verblijf Handongsoemawi.
Soepotro	
Soetjitro	patih van Djanoko.
Sombo	Kroonprins van Dworowati.
Srikandi	een der gemalinnen van Djanoko.
Tirtokamomo	reuzenrijk.
Tjantrik	dienende leerling van een begawan.
Tjitraksi	een van de Koerowo's.
Tjitrakso	" " " "
Wisoto	zoon van Bolodewo.
Wrekoedoro	de tweede uit de Pandowo's, symbool van kracht en energie.

|| ॐ नमो || : ३ : ||

[illegible]

[illegible]
$$[\text{C}_2\text{H}_5\text{C}_2\text{H}_5] : \text{C} :$$
[illegible]

စာအုပ်အား အကျဉ်းချုပ်ဖော်ပြရန် အောက်ပါအတိုင်း ဖော်ပြပါသည်။

[illegible]

[illegible]

127127 : 111 :

[illegible][illegible]

7

9

THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
PUBLISHED WEEKLY
CHICAGO, ILL., MAY 1, 1919
Vol. 27, No. 19

CONTENTS

ORIGINAL ARTICLES
The Effect of the Diet on the Blood Pressure in Normal
Individuals. J. H. HARRIS, M.D., and J. H. HARRIS, JR.,
M.D. 191
The Effect of the Diet on the Blood Pressure in Normal
Individuals. J. H. HARRIS, M.D., and J. H. HARRIS, JR.,
M.D. 191
The Effect of the Diet on the Blood Pressure in Normal
Individuals. J. H. HARRIS, M.D., and J. H. HARRIS, JR.,
M.D. 191

DEPARTMENTS
The Effect of the Diet on the Blood Pressure in Normal
Individuals. J. H. HARRIS, M.D., and J. H. HARRIS, JR.,
M.D. 191
The Effect of the Diet on the Blood Pressure in Normal
Individuals. J. H. HARRIS, M.D., and J. H. HARRIS, JR.,
M.D. 191
The Effect of the Diet on the Blood Pressure in Normal
Individuals. J. H. HARRIS, M.D., and J. H. HARRIS, JR.,
M.D. 191

De Hindubouwvallen te Prambanan.

Zijn de meeste der grootere Hindutempels in de vlakte van Prambanan van Buddhistischen oorsprong, de eigenlijke Prambanantempels zijn ongetwijfeld aan den Çiwaietische godsdienst gewijd geweest en dagteekenen uit den bloeitijd van Midden-Java, ongeveer uit de 9e eeuw der Christelijke jaartelling.

Eene meer nauwkeurige dateering is niet te geven, daar een stichtingsoorkonde, zooals wij die o. a. van de naburige tjandi Kalasan hebben, niet gevonden is en ook andere aanwijzingen totaal ontbreken. Daar echter de uit andere inscriptie's bekende „kedaton Medang ing bumi Mataram", de laatste bekende kraton der Hindu-Javaansche vorsten uit Midden-Java, die omstreeks 930 A. D. moet verlaten zijn voor een kraton in Oost-Java, wel in deze buurten zal gelegen hebben, is het waarschijnlijk, dat het Prambanancomplex zal gebouwd zijn in den tijd, toen Java's vorsten hier hun zetel hadden.

Ook de bedoeling, die bij het bouwen van Prambanan heeft voorgezeten, kan door gebrek aan gegevens niet worden vastgesteld. Zooals bekend, wordt bij het meerendeel der tempels in de eigenlijke tempelkamer onder het altaar eene diepe vierkante put aangetroffen en heeft men bij het openen dier putten, waar de inhoud nog intact was, een urn, plaatjes bladgoud met inscriptie's of godsdienstige symbolen bekrast, stukjes edelsteen en sporen van asch aangetroffen. Daardoor kwam men tot het idee, dat de tempels zouden zijn gebouwd boven de asch van vorsten of aanzienlijken. Verdere bewijzen voor deze theorie ontbreken echter en is het zeer goed mogelijk, ja, in sommige opzichten zelfs waarschijnlijk, dat de restanten, in den put gevonden, niets met menschelijke lijkasch te maken hebben, doch in verband staan met de bij de inwijding van den tempel plaats gehad hebbende godsdienstige ceremonien.

eene veronderstelling, waartoe vooral juist de plaatjes bladgoud en de stukjes edelgesteente aanleiding geven.

Wel is uit later tijd van Oost-Java bekend, dat vorsten na hun overlijden werden geëerd door in den een of anderen tempel een beeld van een bepaalde godheid op te richten en aan dat beeld de trekken van den overledene te geven (zoo-genaamde portretbeelden) en zijn ook sommige van die standbeelden teruggevonden, doch alle aanwijzingen, dat dit ook te Prambanan het geval is geweest, ontbreken ten eenen male.

En tenslotte is ook de theorie geopperd, dat de reeks van kleine tempeltjes, die rond de hoofdgroep wordt aangetroffen, eene verzameling grafsteden zou zijn van aanzienlijken, van hofgrooten, die na hun dood als het ware rond den vorst werden bijgezet, doch waar uit inscriptie's te Tjandi Sewu gevonden, blijkt, dat dergelijke kleine tempeltjes geschenken waren van geloovigen, misschien tengevolge van eene gelofte of iets dergelijks gebouwd, hangt ook deze theorie in de lucht.

Het eenige, wat met besliste zekerheid gezegd kan worden, is, dat de Prambanantempels dienden voor den Çiwaïetischen eeredienst.

Het Prambanancomplex bestaat uit een groot terras, met een muur bekleed, dat het eigenlijke „kerkplein” vormde en waarop zich de acht voornaamste tempels bevinden, welk terras omgeven is door rijen van kleine tempeltjes, die aan de Zuid- en Oostzijde gedeeltelijk zijn blootgelegd, zoodat de opzet van het geheel daar goed te zien is.

Aan de vier zijden gaven trappen toegang van het lager gelegen terrein, waarop de bijtempeltjes zich bevinden, naar het verhoogde terras van den hoofdtempel. De trap, waardoor men nu dat terras van de Zuidzijde beklimt, is wel eene steenstapeling van later tijd, doch bevindt zich op dezelfde plaats, waar oudtijds de opgang was.

Op het terras gekomen ziet men voor zich een tempelallee, gevormd door de drie hoofdtempels links, waarvan de middelste weer verreweg de grootste is en drie kleinere tempels rechts. De uiteinden der allee worden aan Noord- en Zuidzijde afgesloten door een tempel van weer iets kleinere afmetingen, zoodat de groep in het geheel uit acht tempels bestaat, allen

met hunne ingangen gericht naar het middenplein. De tempels zijn volgens hetzelfde grondplan gebouwd, natuurlijk al naar gelang van de grootte meer of minder uitgebreid en versierd.

Bij allen staat de eigenlijke tempel op een onderbouw, die aan de buitenzijde versierd is met zittende leeuwjes in nissen en met afbeeldingen van „wenschboomen”, in wier toppen vogels fladderen en aan wier voeten aanhoudend gevarieerd verschillende diersoorten en hemelsche vogelmenschen zich ophouden.

Een trap met fraai versierde trapvleugels voert langs dezen onderbouw omhoog, doch komt men bij de zes tempels, die de allee vormen, hiermede op een omloop, die om den tempel heenvoert, de beide tempels, die de allee aan Noord- en Zuidzijde afsluiten, waren daartoe te klein. Op dien onderbouw verhieven zich nu de eigenlijke tempels, ook weer bestaande uit een onder- en bovenbouw. Vooral bij de drie grootste tempels en dan natuurlijk in de eerste plaats bij de middelste, de grootste der drie, is het gebouw rijk met beeldhouwwerk versierd, waarop hieronder bij de bespreking der afzonderlijke tempels nader zal worden teruggekomen.

Een tweede trap voerde dan in het verlengde van de eerste liggende, van het platform van den onderbouw naar de tempelkamer, waar het eigenlijke voorwerp van den eeredienst stond. In het meerendeel van de tempels is dit voorwerp gelukkig bewaard gebleven, zoodat wij kunnen vaststellen aan welke god of godheden zij gewijd waren.

Het middelpunt heeft blijkbaar gevormd het groote beeld van Çiwa als Mahadewa, dat zich in de kamer van den hoofdtempel bevindt, terwijl de tempels Noord- en Zuid van den hoofdtempel respectievelijk een Wisnu en Brahma bevatten. Het tempelcomplex is dus blijkbaar gewijd geweest aan de Hindu-Drieëenheid met Çiwa als hoofdpersoon.

In de middelste van de drie Oostelijke tempels, die met zijn ingang juist tegenover en in de as van den Çiwatempel ligt, wordt een zeer groote stier, Nandi, het rijdier van Çiwa, aangetroffen, waardoor men de theorie heeft geopperd, dat in de leege kamers van de beide andere tempels in die rij, welke tempels juist tegenover den Wisnu- en Brahmatempel liggen, de

rijdieren dier goden, de zonneadelaar en de gans zouden hebben gestaan. Een zeer groot Garudabeeld, dat in de sawah in de buurt van de tempelgroep gevonden is, heeft men dan ook geplaatst in den tempel, die volgens die theorie aan den zonnearend gewijd zou zijn geweest.

Verder heeft men in de tempelkamers nog verschillende kleinere beelden aangetroffen, zoo in den Wisnutempel afbeeldingen van de vleeschwording van dien god als dwerg en als manleeuw, in den Brahmatempel een paar veelarmige Brahma-beelden en in een der Oostelijke tempels de beelden van zonne- en maangod op hunne wagens.

Bij het beschouwen van elk der tempels afzonderlijk, zullen wij met de voornaamste beginnen, den Çiwatempel. Al dadelijk valt het op, dat, waar de andere tempels slechts één trap hebben, die van het tempelplein naar den omgang voert, deze er vier heeft, aan elk der zijden een. Waar deze trappen aan den onderbouw aansluiten, bevinden zich in de hoeken fraai geornamenteerde uitbouwsels, iets wat men op Prambanan ook maar alleen aan dezen tempel vindt, doch wat bij de latere Oost-Javaansche bouwstijl een vaste wet is geworden.

De hooftrap, die aan de Oostzijde, beklimmende en vervolgens rechtdoorgaande, komen wij middels een tweede trap in een voorportaal, van waar ons een deur toegang geeft tot de eigenlijke tempelkamer. In het portaal staan rechts en links van de deur twee beelden, die Mahakala en Nandicwara, de deurwachters van Çiwa blijken te zijn.

Het allereerst trekt in de tempelkamer het reuzengroote Çiwabeeld natuurlijk de aandacht, doch daarna valt van zelf het oog op de buitengewoon fraaie wijze, waarop de wanden, zoowel van voorportaal als van tempelkamer versierd zijn. Men heeft hier de Oostersche gewoonte om tapijten tegen de muren te hangen in steen nagebootst en zien wij dan ook tegen de muren verschillende vakken met aan tapijtwerk herinnerend ornament versierd.

Voert de hooftrap ons op naar de tempelkamer, de drie andere trappen aan de Zuid-, West- en Noordzijde brengen ons over een verhoogd portaaltje van den omloop met nog een kleine trap in drie tegen den tempel aangebouwde nissen.

waarin respectievelijk de beelden van Bhātara Guru (eene hybridisatie tusschen een waarschijnlijk oer-Javaansch oppergod en een vorm van Ćiwa), Ganeça, de god van de wijsheid en de akals en Durgā (door de bevolking Lara Djonggrang genaamd). Aan de meeste Ćiwaïetische tempels zal in den ouden tijd aan de buitenzijde dit drietal vertegenwoordigd zijn geweest, wat eene oplossing geeft voor het groote aantal Guru-, Ganeça- en Durgābeelden op Java gevonden. Voor zoover zij aan andere tempels nog op hun plaats worden aangetroffen, komt evenals hier Guru steeds aan de Zuidzijde, Durgā aan de Noordzijde en Ganeça aan de achterzijde voor.

Na zoo eerst onze aandacht te hebben gewijd aan de diverse godenbeelden, klimmen wij weder de hoofdtrep op, maar gaan nu niet recht door naar boven doch wandelen langs den omgang den tempel rond, zorgende het heiligdom steeds eerbiedshalve aan onzen rechterhand te houden. De omgang blijkt dan aan de buitenzijde te zijn afgezet met een balustrade, waarop een geheele reeks van basreliefs voorkomt. Deze reeks geeft ons de Rāmalegende volgens een tekst, die nauwer verwant moet zijn geweest aan het oorspronkelijke Sanskritgedicht dan de Oud-Javaansche redactie. Aan den Ćiwatempel loopt het verhaal maar tot het tijdstip, dat, na het gereedkomen van den dam van het vasteland naar Langka, Rāma met zijn leger over dien dam trekt. Onder de debris, die op het terrein aanwezig zijn, komen echter nog verschillende stukken voor uit het vervolg van de legende, zoodat het zoo goed als zeker is, dat het slot als balustrade van den omgang van een der andere tempels werd aangetroffen.

Ook de binnenzijde van den omgang, die door het eigenlijke soubasement van den tempel gevormd wordt is fraai versierd en treft men hier de beelden aan van de windstreekhoeders uit het Hindupantheon, elk rechts en links geflankeerd door volgelingen op afzonderlijke paneelen.

De Wisnu- en Brāhmatempel komen in opzet geheel met den Ćiwatempel overeen, zijn alleen veel kleiner en eenvoudiger, zoodat men hier om te beginnen al dadelijk de buitencella's met beelden mist. Ook de basreliefs van de balustrade zijn vrijwel verdwenen. Uit verschillende teruggevonden stukken, die

tegenwoordig op den omgang van den Wisnutempel zijn geplaatst blijkt echter, dat behalve de Râmalegende o. a. ook moet vertegenwoordigd zijn geweest een heele serie tafereelen uit de jeugd van Krsna en de overwinningen van dien held op diverse monsters en daemonen, welke verhalen in de moderne Javaansche literatuur zijn verloren geraakt.

Wat de beelden aan het tempelsoubasement betreft, bij den Brâhmatempel vormen die een heele reeks van heiligen, waarvan de beteekenis nog niet duidelijk is, doch die b. v. de stamvaders der brahmanenfamilies zouden kunnen zijn, of personificatie's van stukken uit de heilige boeken.

Ook aan den Wisnutempel komt een serie figuren voor, waarvan de beteekenis nog niet duidelijk is, ofschoon sommigen aanduidingen schijnen te geven, dat de verschillende menschwordingen van dien god er mede bedoeld worden.

De Prambanantempelgroep, een van de fraaiste van Java, is indertijd op onoordeelkundige wijze door particulieren ontgraven, zoodat er veel gegevens, die bij eene eventueele reconstructie van belang zouden kunnen zijn, verloren zijn geraakt.

Laat ons hopen, dat er echter nog voldoende aanwezig is om ons in staat te stellen ter gelegener tijd eene gedeeltelijke restauratie ter hand te nemen, wat voor dit prachtstuk van Hindu-Javaansche bouwkunst alleszins gewenscht is.

V. S. C.

